

GRUDA

Št. 8.

1926.

Leto III.

Polnina plačana v golevini.

Vsebina zvezka VIII.

Tone Gaspari: Splavarji. — **A. M. Deva** z jagnjeti. — **M. K.:** Micka. — **Ivan Matičič:** Životarci. — **Gliša Koritnik:** Vzdih. — **Gustav Strniša:** Manom Srečka Kosovela. — **Dr. Ante Radič:** Kmetška ali narodna kultura. — **Dr. Ante Radič.** (Slika.) — **A. Kraepelin-S. Brodar:** Po gozdu in polju. — **RAZGLEDI:** Organizacija. — Prosveta. — **ŠALA IN ZABAVA.**

Celoletna naročnina „Grude“ je Din 30.—, Za dijake in vojake Din 20.—. V podrobni prodaji stane „Gruda“ Din 3.—. — Novi naročniki dobe lahko še vse doslej izšle številke.

Uredništvo: Škofja ulica št. 8, pritličje. — **Uprava:** Ljubljana, Kolodvorska ulica št. 7.

Rokopise je pošiljati uredništvu, naročnino, reklamacije, oglase itd. samo upravi. Cena oglasov po dogovoru.

Rokopisov, ki jih ni naročilo, uredništvo ne vrača.

Urejuje: **Stanko Tomšič.**

Odgovorni urednik: **Janko Vičič.**

TRI
in ZLATOROG terpentinovo milo
varujeta Vaše drago perilo!

Tone Gaspari.

Splavarji.

(Dalje.)

10.

Najprej se je geometer razgledal po solnčnem Modrasovcu, ki je ležal nekoliko pod njim, razgrnjen kot bel prt. Videl je črno bajto in v ozadju na pobočju, ki se je pravokotilo k Modrasovcu, svetel grofov gradič. Okna v njem so belo bleščeča; tam je mogoče stala grofova lepa hčerka.

Stekel je navzdol. Urno je zavil po stezi proti Modrasovcu in obstal pred Kraguljevo odprto bajto. Ob gozdu sta čakala dva pomagачa. Zaklical jima je, naj kar vse pripravita; sam pa je sedel pred bajto na klop, da zajme nekaj sape.

Kragulj je stopil čez prag. Pogledala sta se. Črno je zrl Kragulj in ni pozdravil.

„Koliko časa živiš ti tu?“ je začel geometer.

Kratko, težko je odgovoril. „Blizu dvajset let.“

„Čigav je ta kurnjak?“

„Bajta je moja.“

„Zapisali jo bomo danes z Modrasovcem vred tja do onele steze grofu.“ Geometer je pokazal spodnjo stezo.

Kragulj se je nasršil: „Je ne dam!“

„Ne bom vprašal.“

„Je ni roke, ki bi mi jo odpisala.“

„Tale tu!“ je stegnil geometer desnico.

„Ne!“ Srdit je bil odgovor.

Geometer se je nasmejajal. „Pustiva to! — Čigava je bila bajta, ko si prišel sem?“

„Firsčtova s Planine. On me ni nikoli podil. Tudi grof me ne bo!“

„Grof je kupil cel ta kompleks, torej tudi bajto,“ ga je hotel lepo prepričati.

„Pa mene ni kupil. — Tebe pa je najbrž!“ Strašno se je zasmeljal kragulj tikanju in pokazal bele, polne zobe.

Geometer je vstal, ker se je zbal izraza. Ni mu zastoj pravil o njem grof. Čudak je, a strašen. Zato je grof želel, naj ga odpravi; rajši bo bajto podrl. In zdaj je sam uvidel, da mora biti tudi on proti temu gozduhu. „Pazi se!“ je geometer zagrozil. „Pre-skrbim ti že drugačen stan, med železjem!“

Kragulj je pogledal razpihnjen v stran.

Geometer je odšel jezno k delavcem v gozd. Koncem bajte skriti kragulj je videl, kako je vzel iz notranjega žepa usnjatega površnika listine in kako je vrgel površnik pod smreko. V senci tam so odložili tudi delavci svoje suknjiče, čutaro z vodo in nekaj prigrizka.

„Ne bo dolgo pisala tvoja desnica,“ je siknil Kragulj v onostran in se nečesa domislil.

Ves dan je oprezoval okoli bajte. Delavci so ga toliko poznali, da se ni še nikoli dotaknil njihovih stvari, zato so brez skrbi puščali; še celo na njegovo klop so včasih odlagali.

Vedno globlje so segali z merjenjem v gozd. Po enajsti so prešli že vožnjo pot; takrat je prišel eden po čutaro z vodo in jo odnesel s seboj. Geometrov površnik je dvignil in ga obesil na izrastek v deblu. Iz gozda ni mogel nihče videti bajte.

Tedaj je odlomil Kragulj leskovo šibico. Med skale je šel. Para je žarela na sivini, a njegovih živalic ni bilo. Pač! Tam na sredi je ležal nepremično krasnopisan svitek: temeljnosiv kot kamen, na vrhu temnozeleno orisan. Trioglata nosata glavica je slonela na dveh obročkih.

„Ti ga boš!“ je šepnil Kragulj. Primaknil se je za korak ter švisnil s šibico po zraku. Modras je dvignil glavico in zatresel pi-hajoče z jezičkom. Kakor bi res poznal tega človeka, ni bežal! Ker se ni razvil, ga je hotel Kragulj pritisniti za glavico k skali, da bi ga prijel, a modras se je vedno spretno izmaknil izpod šibice. Žvižgal je in švrkal z jezičkom. Končno se je le odvil; bil je kratek, a debelejši od moškega palca. Kragulj je sunkoma zagrabil in dvignil: modras je obvisel z glavico navzdol. Medtem ko se je v loku dvigal modras do polovice in spet omahoval, je Kragulj govoril: „Škoda te je! Lep si! Ubili te bodo!“ Nato se je nekoliko pripognil in spazil z iščočimi očmi ves gozd. Par skokov, in bil je ob deblu! Z levico je segel v notranji žep površnika. Roka se mu je

potopila zelo globoko; zakaj geometer si je dal urezati ta žep nalašč za shranjevanje uradnih listin. Previdno je naravnal viseči, pihajoči trikotniček v odprtino; nato je izpustil. Počakal je. Strupenjak se je zvijal in silil v premetavajočih se sunkih iz mehke žepne temine, a ni mogel tako visoko.

„Priden bodi!“ je zamrmral Kragulj, kakor da ga žival razume. „Dobro!“ se je nato sam pohvalil, sedel na klop ter začel rezljati drenovo rogljato palico.

Daleč spodaj je zazvonilo poldne. Prav v Skalovnik so prihajali bronasti udarci. Tudi daljni odzvižg vlaka se je izmučen izgubil prav tam gori.

„Dež bo; jug ga goni,“ je mislil Kragulj. „Naj bo! Naj zdivja huda ura! Naj trešči med vse one! Vanj bo že danes!“ Ko je pa začul hlest vej, ki so jih vlekli suhe iz gozda delavci, se mu je srce za hip oplášilo. Tudi geometrov glas je prihajal. Kragulj je postal nestrpen. Pomaknil se je na trato za bajto, kjer je začel zbirati mravljična jajčeca za črnega kosa. Srce mu je tolklo kot še nikoli, ker se je bal, da mu izpodleti. Videl ni nikamor; v mravljišče je segal kakor otopel. „Saj bo! Saj mora!“ je mislil.

Vendar! Vzklik! Kletev! Glasno govorjenje in tekanje! Sledil je v mislih korakom, ki so šli k bajti. Ozrl se je. Delavec ga je klical in vabil z roko.

„Kaj je?“ je vsakdanje vprašal Kragulj.

Oba delavca sta hitela: „Modras ga je!“

In čudno! Kragulju se je umirila vsa notranjost. Približal se je in videl sedečega geometra, ki je bil bled in kakor onemogel vsled strahu.

„Daj, poprimi desnico!“ Eden od delavcev je že natezaval pas krog spodnje lakti.

Kragulj je zagrabil nad komolcem. Pazno je motril zapestje. „Kam ga je?“

„Menda v žilo. — Trdno držita!“ Drugi je pojasnjeval. Kako, hudiča, je zlezal v žep? Pa kakšen je bil! Kaj ga nisi čutil, ko si obešal?“

„Sta ga ubila?“ Kragulju so se zasvetile oči.

„A, ušel nam je! Geometer ga je odmahnil, ker se mu je ovil okrog roke.“

In v Kragulju se je na tihem z veliko slastjo iztrgalo: „Priden si bil!“

Geometer se je trudno spomnil. „Tesači imajo menda žganjico. Zakričite ponjo!“

„Heeej!“ je odmevalo čez Modrasovec in okrog Skalovnika. „Oooo!“ je odgovorilo sem, in zamahi sekir so tam utihnili. Eden je navotlil dlan pred usta. „Tine naj prinese žganjice k bajti. Geometra je modras!“

Odgovoril ni nihče. Kmalu so se začuli hitri koraki na gozdni poti.

Kragulj je popustil roko. „Grem naproti,“ je dejal. Pot je takoj ubral do tam, kjer se je sklonila toliko v pobočje, da je ni bilo videti k bajti. Postal je. Proti njemu je res prihajal zasopel Tine. Kragulj mu je zaprl pot. „Ne pojdeš! Daj sem!“ Tedaj je Tine vse razumel. Pa tudi spomnil se je, da bo geometra rabil pred dekletom. To je uganil Kragulj, ki ga je opazil iz bajte z geometrom skupaj. „Ti baba!“ je zarenčal nad njim. Iztrgal mu je čutarico iz rok in z iztegnjeno desnico grozno velel: „Nazaj!“

Tine se je brez volje zasukal.

Kragulj je odmašil. Nagnil je čutarico k ustom in v slastnem požirku potegnil iz nje. Nato je izlil za grm toliko, da je ostal notri le še dober požirek. Zgoraj je onim pojasnil, da so tesači že vse izpili. Oddal je čutarico ter se oddaljil proti skalam, češ, da gre gledat za modrasom.

In ko je geometer srkal iz čutare poslednje kaplje, ni nihče slutil, da ga je zastrupil Kragulj.

11.

Drvarji in tesači so južinali v senci; prinesle so jim ženske iz vasi. Edino Brkač, ki ni imel nikogar, je jemal s seboj v loncu okisan fižol s čebulo in zagozdo rženega kruha. Njemu je najbolj teknilo. Vse druge je mučila žeja; posebno Tineta. Trikrat je moral k studencu pod skalo, in zdaj, ko se je vračal, se je spet napil. Zvalil se je nato v smrečje, vstran od drugih, da bi premišljeval; preveč je bilo v dveh dneh, da bi moglo brez sledov mimo njega. Vsi so pa zahiteli nadenj: „Kam ga je? — kje pa je čutara? — Ga je že dražil! — Prav je!“

„Kaj je prav?“ je Tine vprašal. „Če bi tebe —?“

Brkač se je vmešal: „Tebè je že! Geometer!“

„Sèmle,“ je pokazal Zevnikarjev na srce.

Ženske so se na tihem zasmejale.

„In še drugam je najbrž pičil,“ je še dostavil.

Tineta je vzneslo. „Ti, preklja, kar zaveži ga, če ne ti bom s pestjo odgovoril!“

Zenske so mirile: „Saj beseda ni konj!“

„Dostikrat je ogenj! Boste poskusili tudi vi!“ je kar zapretel Tine.“

„Koga naj se bojimo?“

„Držite geometra za zobmi, ko vam ni napoti!“

„Od kdaj nam pa ti z njim meriš?“

„Z njim nikoli! Toliko pa vem, da bo pomeril po vas vseh. In tudi pri Pritisku, ker pripovedujete, da ga je grof podkupil za onele parcele nad Modrasovcem.“

Spogledali so se.

„Koga prav za prav ti zagovarjaš?“ Brkač je čakal.

„Sem vam že dejal,“ je vrgel Tine po molku.

Nikogar ni imel na svoji strani, ker so mu takoj oponesli: „Pritisk ne reče kar tja v štirinajst dni. Ze kaj ve! — Kar molči, če ne bomo mislili, da hočeš še ti med grofe.“

„Da boš nosil modroce na solnce!“

Vsi so bušili v smeh.

„Čeljust! Frdamano si zabit, če misliš, da se boš ti z geometrom. Če veš, da je podkupljen, mu v obraz vrzi, če pa samo čeljustaš —“ zamahnil je Tine, kakor da ni vredno besedi.

Ali utihnili niso. „Kaj Pritisk tudi čeljusta? — In tisto o Marici? — No, zini!“

Tine jih je tedaj z resnico presenetil. „Zaradi dekleta sem že sam opravil z njim. Ste tudi več govorili, kot je res.“

Zanimalo je zdaj vse. Nekateri so kakor uganili. „A, zdaj vemo! — Nalagal te je. — Mu je že najbrž vroče!“

„Kmalu se bo izkazalo,“ je samozavestno menil Tine.

„Se bo, se!“ se je leno vzdignil Brkač in popustil svoj pas. „V četrtek pridejo. Pritisk te bo vesel.“

Nekdo je popolnil: „Bomo videli, kdo laže.“

„Če Pritisk, ne bom šel z njim za lažjo —“

„Saj pravimo, da pojdi za grofom!“

„Ne! — Sam pojdem, pa po lepem.“

Še ženske so zrastle: „Kod le hodimo me? Kaj se boš lepšal?“ Odhajale so s košarami, glasno zabavljajoč.

Tudi drugi so se za Brkačem dvigali. Zevnikarjev se je pretegnil proti Tinetu: „Najbolj šikan fant si, pravijo, pa ti jo je le ona gosposka srajca speljala. Mene bi bilo sram.“

Tine je skočil kakor zboden. Pred obraz mu je zavihtel pest. „S tole ti bom zamašil gobec, preklet steljar!“

„Kar udari!“

Tine je zagrabil kakor s kleščami. Zevnikarjev je hotel pobrati porajkelj, toda ni več utegnil. Tine ga je zmajal in zalučal tja po trskah, da so kosci odfrčali.

Nihče se ni vmešal.

Zevnikarjev, ki je mislil, da mu bodo drugi ob strani, se je pobral bled od jeze. Sam se ni upal. „Čakaj zelenec!“ je še pihnil. „Z vilami te bom!“

Tine je miro pljunil v roko in zavihnel nad vejevjem sekirico. Ko je spet zazvonila pri drvarjih žaga, je zašumelo po vrhovih; jug jih je plašil. Soparica je tiščala neznosno.

Tine je pod večer prvi nehal. Ogrnil je kamizolo in rokave spustil. Brkaču je pomigal ter odšel. Koncem gozda je opazil, da je zapad rumenkast in moten. Ubral jo je mimo Kraguljeve bajte čez grofovino nalašč, da sreča Marico. Kragulja ni bilo. Čutarico, ki je ležala prazna in prevrnjena, je odnesel s seboj. Vrh Blaževca se je ozrl. Pod njim se je svetil gradič. Na dvorišče je zapeljala kočija. Stekel je ob preski nad grofov park, odkoder je vse razložil. Onega, ki je prvi skočil z voza, je spoznal; bil je zdravnik s trga. Vajetila je grofova hčerka sama. Mudilo se jim je, in Tine je uganil, da čaka geometer pri grofu. Marice sicer ni ugledal nikjer, vendar se je spodaj ob jagnedih stisnil v visoko travo in čakal.

Prišla je res. Nerada je šla s Tinetom, ali iti je morala, ker sta imela isto pot. Tine je že prej v mislih luščil besede. Prijazno je vprašal: „Kako je z geometrom?“

„Kako pa veš, da je zgoraj?“

„Jaz sem mu dal v Modrasovcu žganjice.“

„Ti? Njemu?“

„In govoril sem z njim.“

„No, ti je vsaj vse povedal.“ Nasmejala se je.

Tine je prenehal, da poskusi, če dekleta kaj zanima. Ali Marica je stopala po peščenih serpentinah precej zatopljena. Težko ji je storilo, ker se je grofova hčerka tako trudila pri geometrovi nezgodi. Sumila je in bolelo jo je v ponosu.

Tine jo je kar izsilil. „Ti, geometer te bo pustil, je dejal.“

To jo je razburilo. „Da me boš ti dobil, kajne! — Ni res, kar govoriš!“

„Res je!“

„Ne!“ se je ustavila in copotnila z nogo.

„Zdaj pa vprašaj ti njega, ti bo že vse povedal.“

Še bolj se je v dekletu nabralo proti fantu. „In če bi me tudi pustil, tvoja ne bom! In da boš vedel, tudi nikoli nisem bila.“

Tedaj se je fant spomnil nehote Pritiska in Ivanke. Ker sta se bližala domu, je poskusil Tine zadnje. „Vprašajva geometra. Kar bo dejal vpričo naju, naj obvelja.“ Nato je počakal ter tišje počasi pristal: „Potem, če hočeš, te vzamem.“

Dekle je vedela, da je fant mehak; ali to jo je osupnilo.

„Kaj pa druge, ki jih imaš?“ je vede podražila, da ga še bolj izzove.

„Marica, lahko bi! Ne maram, če imam tebe!“

„Pritisk ti eno komandira, sem slišala.“

„No, res. — Ga ne bom več poslušal.“

Ona je umolknila. Tine je le silil, ker sta se bližala razpotju. „Boš sama vprašala geometra?“

Pomislila je. „Bom! — Lahko noč!“

Tine je ponudil roko, ali dekle je kar pokimala in odšla po stezi ob gozdu.

Doma je sedla v izbi. Podprla je z rokami glavo in premislila, da jo geometer res zapušča; grofova hčerka ga je zmotila. Sklonila je glavo na lakti ter prvič v dekliškem življenju bridko zahtela.

Izpod Skalovnika je jug prinašal odtrgane glasove tesačev, ki so peli, kako lepa je mladost, ne pride več nazaj... (Dalje prih.)

A. M.:

Deva z jagnjeti.

Mladenka nežna — moja slast —	In šeta proč od prašnih cest
ovčice hodi past.	čez rob in glob, v ravni.
Nje črede misli bele so,	Čistejši od blestečih zvezd
po sočnem hribu se paso.	so v noči njeni sni.
Mlakuž jih čuva venomer	Mladenka nežna — moja slast
in goni v hlev zvečer.	ovčice hodi past.

Naj čredica objestna je,
ne uide ji z oči.

Tako previdna, vestna je:
za dušo se boji.

Mladenka nežna — moja slast —
ovčice hodi past.

M. K.:

Micka.

Koširjeva Micka iz naše vasi je bila mlekarica. Vsako jutro rano, ko so petelini odpeli pozdrav mlademu dnevu, je naložila na svoj ročni voziček košaro z mlekom napolnjenimi posodami, okrog nje je nadevala razne zelenjave, včasih tudi rož iz domačega vrta ter peljala v mesto naprodaj. Bilo jo je veselje videti v svetlopisani jopici in ruti, v belem, vedno svežem in zlikanem predpasniku, v svitlečih se čevljih. Voziček je imla vsako spomlad nanovo temno rujavo ali zeleno prebarvan, po robovih okrašen z zlatim bronce.

Micka je bila tudi zelo pridna. Domača hiša in vse okrog nje je jasno govorilo o tem. Povsod je bilo vse pospravljeno, pomito, čist je bil pod iz belih smrekovih desk, čista okna, belo opran prt na veliki mizi v kotu sobe in na njej vedno šopek cvetic v preprosti vazi. Najlepše rože so cvetele na Koširjevih oknih, pestre pelargonije, fuksije in nageljni; v vsej vasi ni bilo večjega rožmarina kot je bil na oknu Mickine kamre. Vrtec poleg hiše je imela vedno lepo oskrbovan, poln zelenjave in rož. Doma niso mogli porabiti vsega, kar je pridelala v njem njena pridna roka, zato je vozila tudi naprodaj. Za izkupljeni denar si je kupovala blaga za obleke in perilo. V dolgih zimskih dneh si jih je sama šivala in vezla čipke za okras. Dve omari je že imela polni, a še si je napravljala. — A tudi bogata je bila Micka. Njen oče je bil dolgo let v Ameriki. Ko se je vrnil, je prinesel čedno številk dolarjev s seboj. Vse je namenil Micki za doto. Rad je imel oče pridno hčerko in ko je umiral, je pred vsemi domačimi povedal, da je vse, kar je on prihranil, njeno.

Marsikak snubec se je oglasil pri Koširjevih, ko so Micki cvetela dekliska leta. Všeč je bila fantom njena brhkost, pridnost in čistost. Mnogo ljubih pogledov jo je spremljalo na njenih potih, precej laskajočih in vabečih pisemc si je zložila v predal, kamor je spravljala svoje najdražje stvari. Ni bila sicer Micka krasotica s svojim suhljatim stasom, svetlo rujavimi očmi in lasmi, z belim obrazom, ki so ga v poletju pokrile pege. A njeno prikupljivo obnašanje, polno vrlin in čednosti, je skladno zaokrožilo njeno zunanost. V sanjah mladosti si je ustvarila ideal moža, kakršnega si je želela. Ni najlepši, saj tudi ona ni bila, pač pa njej podoben v lastnostih in značaju. In Micka ga je čakala, iskala in izhiralala. Minila so ji leta; drugo za drugim. Srce ji je postalo nemirno, ko-

prneče. Njene tovarišice so se že večji del pomožile, njen brat bi se rad oženil na dom, vse, hiša in vrt in rože in sobica, povsod, kjer je počivala, vse, kar je doslej tako verno, ljubeče oskrbovala, se ji je zdelo, da se je je naveličalo, da pričakuje druge. Življenje, prej tako lahko in veselo, se je stežilo, zmračilo. —

V zimi, ki je pravkar prihajala, je nenadno umrla njena sestra Francka, omožena s kovačem Štefanom v Dobropolju. Zavrtna pljučnica ji je v osmih dneh prestrigla nit življenja. Preselila se je iz te doline v boljši svet, pustivši možu četvero dece, najmlajše še v zibelki. Globoko je potrl Koširjeve ta udarec, bridko so plakali ob grobu ljubljene hčerke in sestre. Smilila se jim je ona, ki je morala še mlada umreti tako naglo, smilila se jim je nebolgljena deca, ki bo odslej brez matere, in smilil se jim je mož, ki ni vedel, kdo in kako bo zdaj gospodinjl, kuhal in skrbel za otroke, saj on ne bo utegnil, če bo hotel kaj prislužiti s težkim kovaškim kladivom. — Tedaj je odredila razumna Koširjeva mati, naj Micka ostane pri njem v Dobropolju, dokler se on zopet ne oženi. — Micka je ostala, skrbno je vso zimo oskrbovala svaku dom, gospodinjala njemu in deci, da niso v ničemur, razen nje same, pogrešali pokojne sestre. — Prišla je spet pomlad, Micka bi se imela vrniti domov k bratu in materi. Toda Štefan si ni še poiskal druge žene. Neke nedelje v popoldanskem miru, ko je Micka šivala pri veliki mizi in je Štefan hodil po sobi, je stopil prednjo, povedal ji svoje misli in jo prosil, naj ne odhaja, naj ostane, naj prevzame mesto njene sestre. Dejal je: dober in skrben mož ti bom, Micka, kot sem bil tvoji sestri, ne bo ti žal — ostani. Micka si je pokrila obraz z rokami in dejala, da pojde domov, da si premisli o vsem, da vpraša za svet mater. —

Mati ji je svetovala, naj ga vzame; preskrbljena bo za življenje in dobro delo bo storila, ko bo postala mati malim sirotam. Micka se je udala; — toda težke so ji bile naslednje noči. Bolest, kot bi kdo potrgal in osul vse cvetje z oken in vrta, ji je legla na srce. Spala ni od večerne do jutranje zore, bdela je, premišljevala in s solzami močila bele blazine.

Čez mesec dni je bila poroka. Tiho, brez hrupne svatbe, se je vse izvršilo. Micka je imela zaradi žalovanja črno svileno obleko, brez venca in šopka, le v glavi je imela bel nageljnov cvet in vejico zimzelena. Videla sem jo takrat in zdela se mi je lepa. Potem je odšla v Dobropolje na svoj novi dom.

Njen brat se je oženil in mleko je vozila poslej njegova mlada žena. Ta ni toliko držala na čednost in lepoto, voziček je postal zanemarjen, temna barva mu je obledela, zlate črte so izginile. Tudi sama se ni še zdaleka tako lepo opravljala kot Micka. Zares, čestokrat sem jo pogrešala med mlekaricami.

Nekega dne sem jo srečala. Bila je bleda, suha in v žalni obleki je izgledala naravnost strahotno. Začudeno sem jo pogledala. A ona, kot bi se sramovala svoje slabosti, jo povесila pogled. Bog ve — sem si mislila — ali je bolna ali je nesrečna?

Lepo poletno jutro, ko sem vstala in stopila k oknu, sem čula ubrano zvonenje dobrepoljskih zvonov. Topel južni veter je prinašal njih glasove do mojih ušes. Toda bili so tako otožni in prav nič niso pristojali v bujno veselo življenje prirode v poletju. Jasno mi je bilo, da pojo nekomu poslednjo pesem, za popotnico na drugi svet. Sočutje se mi je vzbudilo v srečanju.

Tisto nedeljo po tem jutru mi je pravila neka ženica iz Dobropolja o Koširjevi Micki, mladi kovačici. Bila je žalostna povest, da me je duša zbolela. Micka je imela menda že iz dekliških let na prsih tvor, a nihče ni vedel zanj razen nje in matere. Obe sta se tolažili, da mine, toda v resnici se je večal in širil. Ko se je pred mozem prvič razkrila in je on videl to nevarno rano, ji je svetoval, naj gre k zdravniku. Šla je in dobila zdravilo, s katerim se odpravi in zaceli. Izginil je tvor, toda strup njegov se je razlezel s krvjo po vsem životu. Micka je obolela, vlegla in v nekaj tednih umrla. Tisto solnčno poletno jutro, ko sem poslušala dobrepoljske zvonove, so jo pokopavali.

Z mozem sta bila prijatelja, vzljubila ga je Micka vsled njegove dobrote; že sta si delala načrte, kako bosta z njeno doto preuredila in prezidala hišo, nakupila sveta, kupila konja in lep voz, smrt jima je prekrizala račune. Štefan je postal spet udovec, otroci sirote, ker je Micka odšla tja, odkoder ni vrnitve.

Uboga Micka!, — kako si bila pridna in čedna, koliko rož si vzgojila, koliko bale si napravila, ker si ljubila lepoto in hrepenela po mirni sreči. Koliko svetlih dolarjev ti je s trdom in znojem prihranil skrbni oče, da bi lažje dosegla srečo, po kateri si tako hrepenela! A kako pičlo ti je bila odmerjena za bogato ceno, majhna in slabotna, kot sen kratke ure dnevnega spanja. —

Ivan Matičič:

Životarci.

(Dalje.)

Včasih se mu ni delj časa posrečilo uloviti divjačine. In tedaj se je valjal po ležišču in cedil sline za mesom.

„Ardek,“ je vzdihoval sam pri sebi, „kako to, da se mi že tako dolgo ne urajma!“

Kadar mu ni padla v glavo nobena pametna, se je podal pod noč v dolino k Otavščici, kajti ribje meso je tudi nad vse ljubil, najbolj pa cenil ščuke, a jih niti poznal ni. Nekoč se mu je nekaj nataknilo na trnek, Ask je potegnil in radostno zavpil:

„Amenduš, ščuka je!“

Nemudoma jo je snel s trnka, zavezal v culo in vrgel trnek zopet v vodo. Pa ni lovil več dolgo, kajti nemudoma mu pade na ramo težka roka grajskega paznika — in Ask se skoro sesede od strahu.

„Tak že zopet si tu?“ mu zapreti birič z osornim glasom. „Ti si nepoboljšljiv tat!“

„Naj ne zamerijo, gospod!“ ga prosi Ask. „Saj se tako nič ne ujame.“

„Seveda, ko pa tatovi vse sproti poberete!“ se razhudi birič.

„Ne, ne! Le meni verjemite, voda je zagovorjena!“

„Spet bomo šli ričet otepavat. Kje imaš ribe?“

„Saj nisem nič ujel, tu imam konec ščuke.“ Ask odveže culo, v kateri se zvija debela — belouška.

„O, prasec, kačo ima!“ se začudi birič in odstopi. „Vrzi proč! Ne poznaš kače?“

Ask nakremži obraz in spusti belouško v vodo.

„Zdaj se pa spravi in glej, da te več ne dobim pri vodi!“ mu zapreti birič in se pritajeno smehlja Askovi neumnosti.

„Ne, ne, gospod, nikoli več me ne dobite!“ se opravičuje ta. „Saj vejo, človeku se vse urajma na svetu. Pa srečno!“ —

Nekoliko mesecev je bil miren, pa je pričel spet misliti na divjačino. Topot se je pa domenil z Jerčakom.

„Loviva rajši v španoviji, Andrejc,“ mu je prigovarjal. „Ti se tudi ne braniš mesa, ali čelega srnjaka ne udušiš sam, se ti usmradi, kakor meni.“

„Pa bolje je, da se usmradi srnjak, nego bi se jaz v kehi,“ mu je odgovoril Jerčak. „V tvoji španoviji je nevarno, prej boršnar ulovi tebe nego ti srno. Si včasih prifrknjen in boršnarjev se preveč bojiš.“ Jerčak je bil previdnejši, ker je tudi že mnogo zaporov skusil. Toda

Ask ga je vendar pripravil, da sta skupaj nastavljala zanke, ali Jerčak je iz previdnosti pustil vedno Aska naprej.

Nekoč sta ulovila rejenega srnjaka. „Zadeni ga na ramo,“ je ukazal Jerčak Asku, ko sta ga očistila. „Do vrhu Ulak ga neseš ti, naprej ga pa spraviva ponoči. Jaz moram naklestiti še butaro drv.“

Ask je slušal brez ugovora. Ni pa še prišel do sredi pota, ko ga nenadoma popadeta dva grajska gozdarja, ga vržeta na tla ter pričneta obdelavati s kopiti pušk, ki se jim Ask ni mogel ubraniti z drugim kot s kričanjem. Jerčak je nemudoma povezal butaro, si jo obesil na ramo in hitel na pomoč.

„Kaj je?“ je vprašal navidezno presenečen, ko je prišel blizu.

„Andrejc, pomagaj, ubiti me hočejo!“ jekne izmučeni Ask.

„Kdo te bo ubil?“ zakriči Jerčak in trešči butaro ob tla. „Kdo? Ta dva?“ ponovi srdito in si izpuli sekiro izza pasu. Grajska presenečena odstopita, Jerčak pa spusti sekiro na tla ter se zažene v prvega, mu izpuli puško iz rok ter ga oplazi z njenim kopitom po plečih, da se mu ves život uklene. „Prekleti oderuharji! Vi boste pobijali poštenega človeka!“ Jerčak je bil nasilen in močan kot lev, zato so se ga bali vsi grajski pazniki in gozdarji. „Vi, pritepenci, boste pretepavali poštene domačine, vi, škrici!“ Jerčak ju je pričel tako strahovito preklinjati, da ju je stresala groza.

Zdajci se je razhudil tudi Ask in se postavil na noge. „Amenduš, šintarji ste!“ je zakričal. „Slabši kot šintarji, krvavi ibljatarji, rokarvarji! Poštenega človeka napadejo v gozdu — to ste tolovaji!“

„Škricarski pobalinje!“ kriči Jerčak.

„Ušajtni poležini!“ vpije Ask.

Spaseni rilci!“ rentaći Jerčak.

„Le požrite tega krepanega srnjaka, zadavite se z njim!“ — Fej mu bodi!“ Ask brčne na tleh ležečega srnjaka in pljune nanj od togote.

Zdajci se prvi gozdar opogumi in reče Jerčaku: „Nikar se ne umešavajte v uradni posel, ki vas ne briga!“

„Kako?“ se začudi Jerčak. „Da ne bi smel braniti poštenega človeka?“

„Ha, poštenega!“

„Zame je pošten,“ ponovi Jerčak. „Meni še ni ničesar ukradel!“

„Če ni mogel!“ dostavi zbadljivo drugi gozdar.

„Divjačino nam ropa izpod rok, pa naj bi ga pustili pri miru!“ se zavzame prvi gozdar.

„Meni ni mar divjačina,“ otrese Jerčak. „Videl sem, da ste moža napadli, zato sem ga branil.“

„Vi ste naju napadli in nama pretili z nasiljem,“ mu očita prvi gozdar. „Zato pridete tudi na zatožno klop kot sokrivec!“

„Bog ti frdamej jetra in drob, kdo ti kaj hoče!“ zarentači Jerčak. „Že dobro, smo že zgovorjeni!“

„Smo, smo, povzame Jerčak. „Ali če me mislita zastran tegale srnjaka spraviti v luknjo, mu pa rajši raztrgam vamp in vaju zbašem vanj oba! Če me še ne poznata, vama povem, da sem pošten kmečki hlapec, ki vaše crkovine nití ne žrem, vidva pa sta prežlahтна firštova potepuha!“

Gozdarja se spogledata in hočeta užaljena oditi, toda Jerčak jima zastavi pot, rekoč: „Čakajta no, ušajtna gospoda, da vaju še nekaj vprašam, ker sem se ravno domislil. Povejte mi, čigav pa je prav za prav ta srnjak?“

„Ha, čigav!“ mu odvrne prvi zasmehljivo.

„Firštov, kajneda?“ nadaljuje Jerčak. „Pa še to mi povejta, ki se tako širokoustita, čigavo je vse to ogromno lesovje?“

„Človek, ne bodi smešen!“

„Mislita, da firštovo? Ne! Mar ne vemo, da je vaš prejasni firšt in grof velik slepar, ki se je pritepel k nam iz same cesarske žlahte? Mar ne vemo, da je bil ves ta gozd pred leti po pravici razdeljen med naše kmete? In mar ne ve že vsak naš pastir, da je naš prežlahtni grof tedaj pravico podkupil in kmete ukanil, si pridržal vse lesovje in prepustil siromakom le trnje in gmajno! Naši ljudje natanko vedo vse to, ali ko spregovore svojo besedo, tedaj bo zasmrdela vsa vaša naduta graščina po crkovini! To sem vama pojasnil, da bosta vedela, čemu preganjata naše ljudi. Zdaj pojdita h gospodu grofu in mu recita, naj si gre pesjak jetra ribat! — Pojdíva, Janez!“

Po teh besedah so se razšli. Medpotoma je Jerčak tolašil Aska: „Spet boš moral do zelene mize. Drži se, kolikor se da, zastran najine španovije pa molči! Če pa že stegneš svoj jezik, ga stegni tako kot sem ga jaz proti temu dvema. Z gospodo treba govoriti spodobno, če hočeš kaj doseči, pravica se deli po moči jezika.“

Resnično, po Aska sta prišla zopet dva orožnika. Ko ju je uzrl, se je naglo vlegel pod butare obročev, vrata pa pozabil zapahiniti. Orožnika sta si ogledovala po bajti ter se usedla na obroče, ugibaje o Askovem skrivališču. Toda Aska je pričelo breme tiščati, in ko ni mogel več zdržati, je zastokal. Orožnika sta mu pomagala izmotati se izpod butar ter ga prijazno nagovorila:

„Zopet moramo v mesto, prijatelj!“

Ask se je otresal in izgovarjal na vse načine, nazadnje pa se razhudil: „Amenduš, še ne bo miru s to zlodjevo divjačino! Naj mar vse življenje presedim na čast grajskim volkovom!“

„Pravica zahteva! Zakon je zakon!“

In Ask je moral zopet v zapor in se pokoriti novi dve leti. Vrnil se je strt in beden, pa komaj si je opomogel, je padel v novo nesrečo.

Neko nedeljo se je v krčmi nekoliko opil ter se zapletel s fantini v prerekanje.

„Se boš ti štulil med nas, ki niti k bajtarjem ne spadaš!“ ga je nadrl pijan fantin.

(Dalje prih.)

Gliša Koritnik:

Vzdih.

Daleč, visoko je sinje nebo.
 Misli snujoče vanj rasto:
 gladno je solnce, žejno višin
 nežno brstenje njih korenin.
 V brezdnu življenja jih stresa mraz,
 s slano morečo jih hrani čas —
 malo je upa blestečega
 hčerkam trenutka ljubečega.
 Cvetke drhteče, vaš vrtnar
 vas je sadil na razpotje, vihar...
 Daleč je solnce, smeh jasnin —
 se li razcvetete vanj iz nižin?

Gustav Strniša:

Manom Srečka Kosovela.

Ko si na stezi življenja stal,
 poln sile velike —
 si v pekočem znoju iz Kraških skal
 klesal skrivnostne like —

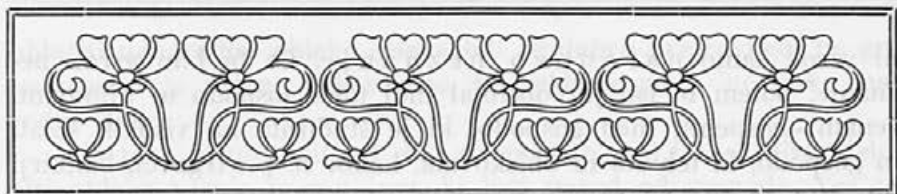
Ko je potekal v bolezni Tvoj čas,
 si sanjal le Kraške skaline
 in našega morja svobodnega kras,
 zamaknjen v čar domovine —

Očrtal si bolečine izraz
 kraševcev mrkih, njihovo trpljenje;
 zamaknjen v suženjski obraz,
 preziral lastno si življenje — —

Umrl si — vstal je nad Krasom labod,
 kriknil pesem prostosti —
 pohitel sončnim daljavam nasprot,
 v tihi radosti —

A Kras kameniti je zaihtel,
 morje visoko zavalovalo:
 vzdrاملjeni narod je suženstvo krel,
 novo svobodo je ljudstvo sanjalo — —

Dr. Ante Radić:

Kmetska ali narodna kultura.

(Po članku v „Seljački Prosvjeti“.)

Kaj je narod? Ne misli se tu na ves narod: hrvatski, srbski, slovenski ali bolgarski, temveč misli se oni večji del naroda, ki — recimo za sedaj — živi po vaseh, dela z rokami, ki v veliki večini ne nosi francoske obleke in ki ni posečal nobenih ali prav nobenih šol.

In to so v resnici razlike, ki ločijo narod od gospode, intelligence, toda niti vsaka zase niti vse skupaj niso, kakor bomo videli, prava razlika, po kateri bi mogli spoznati človeka iz naroda od gospoda. Prava razlika je — druga kultura. Gospoda ima svojo, narod svojo kulturo. Ko pa pravimo kultura, mislimo ravno ono, kar je treba, da se v „Zborniku“ zbere: življenje, način življenja. Življenje je tu samo kratica. Ko bomo spoznali narodno življenje, bomo vedeli, kaj narod potrebuje za življenje, kako dela in počiva, kdo mu je drag in koga mrzi, kaj mu je pravično in kaj krivično, kako se veseli in žalosti, o čem misli, česa se boji in česa se nadeja... Primerjamo-li življenje in običaje, čuvstvovanje in vero, znanje in mišljenje narodovo z gosposkim, vidimo, da je v enem in drugem po veliki večini samo ono enako, skupno, kar je enako pri vseh narodih, pri vseh ljudeh: tudi narod je in pije, tudi narod se veseli in joče, tudi narod veruje, misli in zna nekaj — in vse to vidimo tudi pri gospodi; toda kako se narod obnaša pri jedi, kako se veseli, — temu se gospoda smeje; kar narod veruje in misli, to je za gospodo neumno; gospoda narod pomiluje in pravi, da bi ga bilo treba prosvetliti, to je, storiti, da se narod obnaša, da veruje in misli tako kakor gospoda. To je znano, razlika je očitna.

Kakor je jasna razlika, tako je nejasno, odkod in kako je ta razlika nastala. Mnogi bodo takoj mislili na ono, kar smo zgoraj omenili, namreč, da je vsej tej razliki vzrok šola: narod je neuk, narod živi v neznanju. Toda onemu jezui, ki loči narod od gospode,

ni vzrok samo narodovo neznanje. Če bi bilo vzrok neznanje, potem bi isti jez obstojal tudi med gospodo in njihovimi ženami-gospemi; med gospodo, ki je študirala na visokih šolah in gospodo, ki teh šol ni obiskovala, kakor n. pr. trgovci, bankirji itd., ker po svojem znanju ne stoje niti njihove žene niti trgovci in bankirji mnogo višje od naroda: mnoge gosposke žene in gospodje bankirji znajo baš toliko rimskega prava, grške mitologije, sholastične teologije, nemške filozofije, astronomije in integrala kolikor zadnji človek iz naroda. In vendar ne vidimo, da bi na nje ona učena gospoda tako gledala kakor gleda na narod.

Kdo drugi bi mislil, da je jezu med gospodo in narodom vzrok bogastvo na eni in siromaštvo na drugi strani. Da dela razlika v imetju razliko med ljudmi, da ene od drugih oddaljuje, o tem ni dvoma. Toda onemu jezu, o katerem govorimo, ni krivo siromaštvo naroda. Ali ni gospode, ki nič nima in poleg tega tudi ničesar ne zna? In vendar jih druga gospoda ne naziva „prosti“ narod. Če bi razlika v imetju ustvarjala oni jez, bi se moral ta jez pojaviti tudi med bogatim in siromašnim delom naroda ali pa bi bila samo narodova sirotinja gospodi „prosti“ narod. No, tega ni. Bogati oderuh iz naroda ne vidi tega v svojem siromašnem dolžniku, kar vidi gospoda v človeku iz naroda.

Tudi to ni vzrok veliki razliki med gospodo in narodom, da si narod služi kruh težko z rokami, a gospoda si ga služi z glavo, z umom. Res je, da ročno dela na eni, a umno delo na drugi strani loči ljudi morda še bolj, kakor jih loči razlika v imetju. Toda iz tega še ne sledi, da jih tudi mora ločiti. Silne množice delavcev, ki se hranijo z žulji svojih rok, nikdo ne prišteva „prostemu“ narodu, nikdo ne gleda na nje tako, kakor gleda gospoda na narod. Na drugi strani — da se poslužimo nekoliko neobičajne primere — mnogo cigank ne pozna žuljev, temveč si služi svoj kruh z vedeževanjem iz kart. Ali ni tudi to nekako duševno delo? Pa vendar nihče ne naziva ciganke z gospo.

Omenili smo obleko. To je nekaj, kar moreš vsak dan menjati. Toda glej! Najvarnejši si, da te ne prištejejo v „prosti“ narod, če oblečeš gosposko obleko. In res: ako človek iz naroda začne polagoma oblačiti gosposko obleko, mu kmalu porečejo, da se civilizira, da ni več „prost“. In prav bodo imeli: tak človek iz naroda je izgubil že polovico narodne duše — da tako rečemo, in navadna človeška plitkost, ki sodi samo po zunanosti, mu ne dela krivice. Vendar bi krijo sodil, kdor bi mislil, da samo obleka ustvarja razliko, o kateri govorimo. Da začne človek iz naroda

oblačiti nenarodno obleko, mora biti že dobro pripravljen, ne gre to naenkrat: mora, kakor smo že rekli, izgubiti nekoliko narodne duše.

In tako ni niti neukost, niti siromaštvo, niti težko ročno delo, niti obleka vzrok onemu jezui, ki loči narod od gospode. Vse to

Dr. A. Radić,

rojen 11. VI. 1868., umrl 10. II. 1919.

so poleg drugih stvari pogoji onega, kar imenujemo kulturo, vse to skupaj ustvarja v resnici kulturo. Toda mi smo pokazali, da iz razlike, kakršno imamo v teh stvareh, ne more nastati in v resnici tudi ne nastane taka razlika, kakoršna je med gospodo in narodom. Mi smo pač že večkrat omenili tudi jez, ki, kakor smo rekli, stoji med onima dvema deloma naroda. In v resnici je jez. Drugačna je ona razlika, ki obstoja tudi med gospodo po znanju, imetju in delu. Ta razlika se pa da — ena seveda lažje, druga težje

— v kratkem času izenačiti: znanje se popolni, imetje se nabere, delavec ne žuli rok, ampak računa v računarnici in — razlike gotovo izginejo. Da bi pa narod (kmetški) prenehal biti narod, da bi bil gospodi blizu in gospoda njemu, — moral bi spremeniti dušo. A da se spremeni duša naroda, za to so potrebna stoletja, kakor so bila potrebna stoletja, da se je gospoda tako oddaljila od naroda, kakor je danes oddaljena. Vzroki torej, ki tvorijo jez, o katerem govorimo, niso taki, da bi se mogli hitro in lahko odstraniti; ti vzroki ne nastanejo danes, nego trajajo in se razvijajo, a pokažejo se samo njihove posledice. O teh vzrokih hočemo sedaj na kratko izpregovoriti.

Ni se težko spomniti časa (daleč smo od tega, da bi to stalno vedeli), ko še ni bilo pri Hrvatih in njihovih južnih bratih „prostega“ naroda in gospode: bil je samo narod, ves — recimo po današnje — prost. S tem ni rečeno, da med poedinci ni bilo nobene razlike: tudi tedaj je moglo in je moralo biti tako, da so bili eni pametnejši, modrejši, bogatejši od drugih. Pa so bile tudi razlike drugih vrst: tudi tedaj so bili poglavarji (recimo župani, starešine itd.). Toda nobenega razloga nimamo, da bi mislili, da je n. pr. župan smatral one, ki niso imeli te oblasti in časti kakor on, za „prosti“ narod: tudi on se je gostil — recimo — na grobu svojega pokojnika, tudi on je verjel, da mu pride ta mili pokojnik o polnoči, pa mu je tudi on pripravil na mizi soli in kruha, — kakor je delal ostali narod. Pa idimo še dalje. Priznati hočemo, — človek je pač človeku volk — da je bil ta župan ali kakšen drugi poglavar nasilnik, da je, ako je bil močnejši in je imel poleg tega še oblast od naroda, svojemu šibkemu sosedu delal krivico in mu odvzel imetje. Vse to je lahko bilo in vse se je tudi dogajalo: toda nobenega razloga nimamo za misel, da bi ta poglavar smatral sebe kot človeka za višjega od ostalega naroda in da bi si na podlagi tega in v tem imenu prisvajal pravico, držati se napram ostalemu narodu in z njim postopati drugače (to je za sebe boljše, a za ostale slabše), kakor s kom sebi enakim.

Morda bi kdo mislil, da se taka misel o neki višini, o neki pravici nad ostalim narodom ni pojavila radi tega, ker so bili vsi enako neuki, neprosvetljeni, ker ta poglavar res ni bil v prosveti niti malo višje od ostalega naroda. Iz tega bi sledilo, da prosveta vodi in mora delati z ono mislijo o neki višini in nekim nenakim pravom. Mi to v imenu prosvete enostavno zavračamo.

Sicer bi se morali odreči vsemu prosvetnemu delu in človeškemu stremljenju, ki ga do danes poznamo. S prosveto se človek dvigne pred samim seboj, to je res. Toda ako prosveta dviga ene, s tem ne ponižuje drugih. Da je temu tako, o tem nas bo uverilo nadaljnje razmotrivanje.

In vendar obstoja poleg vsega dejstvo, da se narod naziva „najnižji sloj naroda“ i za najnižjega smatra. To jasno dokazuje „frazologija“ (izražanje) vseh evropskih jezikov, pri katerih je izraz „najnižji sloj naroda“ za narod (kmetski) gotovo stalen. Ali morda ta „naj“ (označba za najvišjo stopnjo) nič ne pomeni in je brez vsebine?

Mi ne bomo dokazovali, da je gospoda vsega srednjega veka smatrala in da še danes marsikje smatrajo narod v resnici za ljudi nižje vrste; ne bomo dokazovali, da so sebi prisvajali neko pravico nad narodom: to je ugotovila zgodovina. Dobro razlikujemo srednjeveška in poznejša nasilja in krivice napram šibkejšemu od nasilja in krivic napram narodu: to ni isto, tu je ogromna razlika. To nam bo pojasnila ena sama beseda: šibkejši v srednjem veku in pozneje vse do danes se je branil v svoji koči in drugače. A narod? Narod se je puntal. Isto delajo, pa enemu pravijo, da se brani, a drugemu, da se punta. Čitajmo zgodovino teh puntov. Imamo jih tudi mi. (Konec prih.)

K. Kraepelin-S. Brodar:

Po gozdu in polju.

(Dalje.)

Stanko: Oj, ničvrednica! Kje ima pa napravo, da lahko lovi žuželke?

Dr. Erjavec: Ali ne vidite tehle debelih, luskastih listov nekoliko pod razcvetjem? Če jih podolgoma prerežemo, — takole — ugledamo v njih čudne večdelne votline, ki imajo odprtino obrnjeno proti stebelu. Včasih so mislili, da so to prave razbojniške jame. Nič hudega sluteče majhne živalice, n. pr. kotačniki, pršice itd. zaidejo vanje. A že v tem trenutku jih zagrabijo mikroskopično majhne prijemalke; tenke nitke pratvoriva jih objamejo in polagoma izsesajo.

Branko: Ali sedaj ne verjamejo več tega?

Dr. Erjavec: Vsa prizadevanja najti zajete živalice so bila dosedaj brezuspešna. Dozdevne nitke pratvoriva so bile najbrž le

kake mikroskopično majhne paličaste glivice. Tudi votline so še zagonetne in nam je njih pomen sedaj še prava uganka.

Janko: Za herbarij je lusnec gotovo zanič, saj ga ni mogoče lepo stisniti in posušiti.

Dr. Erjavec: Zbirke ti res ne bo krasil, Janko. Črn postane kakor samovratec,⁷⁹ ki ste ga lansko poletje nekoč prinesli domov. Ali nikar se ne ustrašite, s temeljitim skrbnim delom dosežete lahko mnogo; še ponosni bodeite nanj.

Stanko: Silno veselje sem dobil, da bi kar botaniziral. Ko bi le bilo že mogoče kaj več dobiti. Ali sedaj je v gozdu tako malo izbire!

Dr. Erjavec: Če bi bili nekaj let starejši, bi prav lahko botaniziral z vami. Glejte, kako bujno poganja mah tu na deblih, posebno na onem malem nasipu, ki drži preko gozda. Zgodnja pomlad je najprikladnejši čas za raziskovanje mahov.

Branko: Ali mah sedaj cvete?

Dr. Erjavec: Cvete ne, zato je čas jeseni. Cvetovi so silno neznamni in tako vsi obdani od listkov, da jih najdemo le z drobno-gledom. Toda pušice, ki vsebujejo trose, zoré skoro pri vseh vrstah spomladi. Pušice pa so zbiralcu neobhodno potrebne, če hoče pravilno preceniti in določiti nabrane zaklade.

Stanko: Ali je pri nas toliko vrst mahov, da jih je tako težko spoznati?

Dr. Erjavec: Da, Stanko. Z jetrenjaki vred naših mahov najmanj za četrtno več kot vseh naših cvetnih rastlin. Brez drobno-gleda jih je nemogoče določevati; mikroskopičnemu raziskovanju pa sedaj pač še niste kos.

Branko: Odkod le ime „jetrnjaki“?

Dr. Erjavec: Prečudno ime, zares; izvira še iz tistih časov, ko se je nekaj teh rastlin še uporabljalo proti jeternim boleznim. Večinoma so precej podobni navadnim ali listnatim mahovom, tako da jih je včasih celo težko razlikovati. Najlažje jih bodeite ločili, če si zapomnite, da so listki listnatih mahov praviloma tako razvrščeni kakor pri cvetnih rastlinah, medtem ko imajo jetrenjaki deloma listasta stebela brez pravih listov, deloma pa stebelca, ki so porastla z razločnimi, toda dvoredno vsajenimi lističi. Pri listnatih mahovih gleda listna ploskev proti stebelu, pri jetrenjakih listni rob. Pojdimo tja k nasipu; razliko bodeite opazili takoj.

Branko: Kaj pa pušice, ali so te pri vseh mahovih enake?

⁷⁹ Monotropa hypopitys.

Dr. Erjavec: Po teh se baš najbolj razlikujejo. Pušica listnatih mahov sedi na krepki rjavkasti ščetini. Dokler še ni popolnoma dozorela, je pokrita s kapico; šele ko ta odpade, se pušica odpre pri vrhu zličnim, okroglim pokrovcem in pokaže se pravilni zobati ustni obrob, ki zapira ustje. Ščetina jetrenjakov, katerih plodovi so vobče mnogo redkejši, je nasprotno bele barve in zelo nežna. Pušice so brez kopic in se ne odpirajo s pokrovcem, temveč s štirimi, široko razprostrtimi loputami. — Ej, na mestu smo; sedaj pa le iščite!

Janko: Prekrasno, oče! Koliko mahov in kako so različni!

Stanko: In kako raznovrstne pušice imajo. Nekatere pokonci stoječe⁸⁰ so pokrite še s kapico. Druge ukrivljene so zopet kakor kakšne hrušice.⁸¹

Branko: Kakor hrušice? Moje tu so kakor srčkana mala jabolčka,⁸² povsem okrogla; in kako nežne, svetlozelene lističe ima to mahovje.

Dr. Erjavec: Zdaj vidite, otroci, kako raznovrsten je ves ta mali svet. V poznejših letih se bodele bavili gotovo še z velikim veseljem s temi pritlikavčki. — Jaz pa že tudi imam, kar sem iskal. Glejte, tu na steni nasipa, v tej mali globelici vidite nežne, bledo-zelene, plazeče se rastlinice,⁸³ podobne neznatnim, pernasto razrezanim lističem. To so jetrenjaki. K sreči imajo tudi pušice. Le pogledjte, koliko nežnih, belih stebelc se je že nagnilo; pušice pa so razprostrle svoje štiri lopute. A druga stebelca stoje še pokonci, noseč na vrhu še zaprte rjavkaste glayice.

Branko: Čudno, da imajo vsi ti mahovi skoro zrele plodove že sedaj, ko še niti ni prave pomladi. Vsem rušam se prav dobro pozna, da se bujno razvijajo že več mesecev.

Dr. Erjavec: Zimska vlažnost je to povzročila; vlaga je večini mahov velikanska dobrot. Uganili bi pa lahko še druge vzroke, ki prisilijo te male rastlinice, da izrabijo že zimo in zgodnjo pomlad za svoj razvoj.

Branko: Ne morem si jih misliti.

(Dalje prih.)

⁸⁰ Dicranum, Polytrichum etc.

⁸¹ Bryum, Mnium.

⁸² Bartramia.

⁸³ Jungermania.

RAZGLEDI

Organizacija.

Seja glavnega odbora Zveze društev kmet-skih fantov in deklet se je vršila 25. julija v Ljubljani. Razpravljala je o vseh tekočih vpraša-njih. Med drugim je sklenila uvesti v organizacijo enotne društvene prapore. Društva, ki si želijo take prapore nabaviti, naj se obrnejo po pojasnila na Zvezo društev kmet-skih fantov in deklet v Ljubljani, Kolodvorska ul. 7.

Krški kmet-ski praznik smo sklenili uporabiti za prodajo naših srečk. Razposlali smo vsem

društvom tozadevne okrožnice. Nekatera društva sploh niso odgovorila, druga so odgovorila, a je pri odgovoru ostalo. Le maloštevilni so tisti, ki so storili svojo dolžnost. Zato izjavljamo: Kdor ne dela, naj tudi ne je! Društva, ki mislijo, da je Zveza zato tukaj, da jo molzejo, a za njo nič ne storé, naj vedo, da bo Zveza predvsem pomagala onim, ki so njeno pomoč zaslužili. Zadevo bo reševal itak glavni odbor Zveze, zato za danes dovolj!

Dopis. Tov. Jamhar iz Žej nam je poslal nekoliko predlogov, tiščočih se naše organizacije. Ker so njegovi predlogi uvaževaja vredni in se tičejo naše celokupne organizacije, jih v naslednjem na kratko priobčimo z željo, da o njih razmišljajo vsi člani naših društev in svoja mišljenja in dopolnitve določijo ali uredništvu „Grude“ ali pa „Zvezi društev kmet-skih fantov in deklet“ v Ljubljani.

„Sklep glavnega odbora, da se uve-dejo v našo organizacijo enotni dru-štveni prapori, naj se čimprej izvede, ker je to že stara želja naše kmet-ske mladine. Svetujem samo, naj bo vzorec za vsa društva eden in isti, a

prapor primeroma majhen, da ne bodo nabavni stroški preveliki. Zvezin prapor pa naj bo enak ostalim, samo večji. Društva naj sklicujejo članske se-stanke v svrhu izmenjave misli o lastnih praktičnih izkušnjah v gospo-darstvu. Tako n. pr. je lahko predmet takega skupnega razgovora — kako ravnati z različnim orodjem in kako ga popravljati (nasajati, klepati, piliti, či-stiti, mazati, prestavljati, shranjevati itd.), dalje — kakšen plug je najboljši, kako najzdatnejše krmiti živino, kar je posebno priporočljivo, ker se to ravna po legi in gospodarstvu posameznih okrajev, kako zdraviti živino posameznih bolezni, sploh kako voditi kmet-sko go-spodarstvo v podrobnem delu in v splošnem. Verujte, da bi se s takimi raz-govori po lastnih izkušnjah naučili mar-sikaj, kar nam nobeden strokovnjak ne nudi. Da damo našemu življenju čimnaj-več privlačne sile, priporočam uvedbo lastnega enotnega kroja. Ta kroj pa nikakor ne sme predstavljati razkošja ali paradne uniforme, temveč ravno nasprotno. Omisljimo si kroj, ki naj bo vzor praktičnega a tudi cenega kmet-skodela-vskega

oblačila. Za fante bi morda bil priporočljiv še poseben letni delavni kroj — iz belega ali rujavega domačega platna, krojen iz „celega“. Današnja delavska obleka po meščanskem vzorcu se mi zdi zlasti za težka poletna dela skrajno neprimerna. — V ženski kroj se nočem vtikati, tu naj spregovorijo naša dekleta sama, povdarim samo, da bi jih rad videl v priprosti kmetški obleki, ki jo je včasih nosil ves naš narod. Mislim pa, da bodo same znale izbrati najboljše, najlepše, najprikladnejše in tudi najcenejše. (Trpežnost tudi navidez drago blago napravi ceno!).

Prepričan sem, da bi se vsa kmetška mladina z veseljem oprijela takega kroja, a tudi starši bi ne nasprotovali, kakor nasprotujejo navadno občutnim stroškom za sokolski in orlovski kroj, češ: Tako drago, pa samo za parado, ko ga ponosiš, ni več za nobeno rabo. S tem bi pa najuspešnejše zastavili pot tudi vsem tujim in neprimernim „šimi“ modam, ki prodirajo z naglico že v zadnjo hribovsko kočjo in uničujejo zadnje ostanke res naše lepe narodne obleke.“ — „Gruda“ bo vedno rada odpirala svoje predale takim in sličnim razpravam. Zato pričakuje, da temu dopisu sledijo še nadaljni.

Po svetu.

„Seljačka Prosvjeta“. V Zagrebu je začel letos izhajati polmesečnik „Seljačka Prosvjeta“ kot glasilo „Seljačke Sloge“, hrvatskega kmetškega prosvetnega in dobrodelnega društva v Zagrebu. — Že iz navedenega je razvidna smer in pomen lista, ki se krije s smerjo in programom „Seljačke Sloge“. O tej stvari g. Štefan Radič v uvodniku prvega zvezka: „Hrvatskemu kmetškemu narodu se je vendar posrečilo, da se je zjedini v samostojno politično organizacijo: v svojo Hrvatsko Seljaško Stranko. Sedaj se združuje tudi v prosvetno organizacijo in ustanavlja povsod hrvatske Seljaške Sloge. Sedaj postaja hrvatski narod v resnici ono, kar more in mora biti: gospodarska in kulturna celota, na podlagi tega pa tudi odločilen politični faktor v svobodni, a vendar nerazdružljivi zajednici s svojimi narodnimi brati, danes Slovenci in Srbi, a jutri tudi z Bolgari. Hrvatske Seljačke Sloge ustvarjajo ono duševno zrelost in oni duševni pogled, ki obsega vse kmetško in vse narodno življenje in to ne samo z očesom učenjaka in državnika, nego tudi

z očesom vsakega našega orača in vsake naše gospodinje.“ — List je zelo dobro urejevan, ima odlične sotrudnike in stoji tudi glede svoje opreme na višku. Brez dvoma ima hrvatski kmetški pokret v „Seljački Slogi“ in „Seljački Prosvjeti“ močan steber, ki obeta hrvatskemu narodu res boljšo bodočnost. — Bratskemu listu želimo čim lepšega razvoja.

Miškin: Za svojom zvijezdom. „Seljačka knjižnica“ v Zagrebu je izdala svojo prvo knjigo, s katero se je hrvatskemu kmetškemu narodu nad vse dostojno predstavila. Izbrala je delo kmetškega pisatelja Mihovila Pavleka-Miškina. Je to zbirka črtic, predočujočih duševne borbe našega seljaka za časa vojne in po njenem zaključku. V njih so lepo podane glavne programatske točke kmetškega pokreta, ki stremi za boljšim življenjem kmetškega ljudstva kot posledico pravične ureditve socialnega vprašanja. Knjigo lahko označimo kot vodnika ne samo hrvatskih, temveč vseh slovanskih kmetov v borbi, ki jo bije seljaštvo za uveljavljenje svojih pravic. Ravno radi tega pa je knjiga prekoračila ozek krog hrvatskih meja in uči v enaki meri tudi

nas Slovence, po katerem potu moramo hoditi, da dospemo do zaželjenega cilja. Zato knjigo vsem borcem kmetijske misli kar najtoplejše priporočamo. Zlasti opozarjamo tem potom nanjo naše knjižnice.

Stjepan Novosel: Prigorska svatba.

Izdala „Seljačka Sloga“ v Zagrebu, Akademski trg 12. — Cena Din 14.— Avtor „Prigorske svatbe“ je kmet iz Prigorja pri Zagrebu, a vsebina njegovega odrskega dela so narodni običaji Prigorcev, razdeljeni v 7 slik. — Delo pomeni prelom v hrvatski književnosti: pisec je navaden kmet, vsebina narodna, brez

tujega, gosposkega vpliva, jezik kajkavski(!) in Novoselovi igralci — pristni prigorski kmetje in kmetice. Kljub vsemu navedenemu so brezdvomno razvajeni zagrebški purgerji sprejeli to novo oderško delo s polnim priznavanjem in časopisna kritika je soglasno izrekla zelo povoljno sodbo. A kar je glavno: hrvatski kmet je pokazal, da tudi on more in hoče sodelovati v kulturnem delu svojega naroda in to izvorno, samoniklo in vendar umetniško. Saj je naša narodna duša edini pravi vir naše celokupne narodne kulture.

Šala in zabava.

Rešitev ugank v 6. in 7. številki „Grude“.

1. Kar mož nebesa so poslala, vse mati kmetijska je zibala,
da večnih nas otmo grobov, iz kmetijskih so izšli domov.

S. Gregorčič: Kmetijski hiši.

2. Ali si poravnal naročnino?

Radi velikega odziva naših naročnikov, ki so vposlali pravilno rešitev gorenjih ugank, je uredništvo izžrebalo mesto treh — pet književnih daril. Nagrade so dobili:

1. Slava Pečnikova, Bizeljsko.
2. Minka Kovačič, Ljubljana.
3. Ivan Beja, Selce.
4. Franc Grabnar, Pluska.
5. Angela Plaskan, Orlavas.

Pravilno rešitev so dalje vposlali:

Neža Pavlič, Sv. Lovrenc, Jos. Novak, Jama, Mira Kepa, Šmartno pri Litiji, Mimica Zupančič, Rakovnik, Maksima Engelman, Šmartno v Tuh., Fiči Bukova, Novomesto, Sokol, Št. Jernej, Irma Tičar, Litija, Ivanka in Angela Brečeljnik, Dramlje, Herman Peterlin, Škocjan, Ivan Primožič, Tržič, Franc Pirnat, Maribor, Danilo Jesenik, Sv. Jurij ob Taboru. — Ivana Seršen, Golo, Lenčka Očepek, Volčji potok, Marija Palir, Kozje, Josip Doljšak, Sv. Jurij pod Kumom, Matevž Ocvirk, Ojstrška vas, Franjo Šegedin,

Novo mesto, Anton Lubšina, Krška vas, Franc Jevšnik, Kozje, Kristina Vrhovec, Horjul, Ivan Korošec, Dragotinci, Ivan Valant, Predtrg, Simon Železnik, Prapreče, Katika Kelemina, Središče, Viktor Zupanc, Ljubljana, Mira Zajčeva, Zg. Šiška, Anton Gabrijel, Leše, Jože Vutej, Bela, Fran Klasinc, Slivnica, Miran Kolarič, Sv. Bolfenk, Al. Gregorčič, Rakovnik, Marija Zdovc, Loče. — Ker polovica navedenih še ni poravnala letošnje naročnine, dasi teče že osmi mesec, in jih tudi uganka: Ali si poravnal naročnino? ni spomnila na njihovo dolžnost, so se udeležili žrebanja samo tisti, ki so letošnjo naročnino poravnali. Od sedaj naprej bomo vse tiste, ki ne bodo poravnali naročnine, izpustili tako pri žrebanju, kakor tudi pri objavi imen v „Grudi“. Obenem opozarjamo, da nefrakiranih pisem uredništvo ne sprejema. Toliko v vednost in ravnanje. — Nove uganke priobčimo v prihodnji številki.

U.

„Brezalkoholna Produkcija“, Ljubljana, Poljanski nasip 10./42
pošlje vsakemu naročniku „Grude“ zanimiv cenik brezplačno.
Zahtevajte ga takoj; ne bo Vam žal!

Najboljše šivalne stroje

ima v zalogi edino le

Josip Petelinc, Ljubljana

blizu Prešernovega spomenika za vodo

znamke **Gritzner in Adler** za obrt, rodbino
in industrijo. **Večletna garancija, Ugodni
plačilni pogoji.** Istotam kupite najceneje
galanterijo, potrebščine za čevljarje, krojače,
šivilje. **Cepilne nože, škarje za obrezov. trt.**
Kravate, žepne robce, palice, nahrbtnike.

Na veliko.

Na malo.

Ne pomaga nič!

Prepričajte se!

Kar je res, je pa le res,

da se kupi najboljšo trpežno blago za moške in ženske obleke le
v domači znani trgovini pri

„Češniku“ LJUBLJANA,
Lingarjeva ulica
Največja izbira svilenih rut in šerp,

Združene opekarne d. d.

Najtrpež-
nejše
strešno
kritje!

Ljubljana, Miklošičeva cesta 12

preje

Vidic-Knez tovarne
na Viču in Brdu.

nudijo v poljubni množini — takoj dobavno
— najboljše preizkušene modele strešnikov
z eno ali dvema zareza kakor tudi bo-
brovcev (biber) in zidne opeke. — Na željo
se pošlje takoj popis in ponudba!

Priporočamo vsem rodbinam

Kolinsko cikorijo

izvrsten pridelek za kavo

Kmetijski hranilni in posojilni dom

reg. zadruga z neom. zav.

Ljubljana, Tavčarjeva (Sodna) ul. št. 1, pritličje.

Vloge na knjižice in tekoči račun po najugodnejšem obrestovanju. Posojila na vknjižbo, proti poroštvu in zastavi premičnin in vrednostnih papirjev. Krediti v tek. računu. Ček. promet. Nakazila. Inkaso. Eskont menic.

Poslovne ure zaveda: Vsak delavnik od 8. do pol 1. dop. in od 3. do pol 5. popoldne.

Račun pošt. hr. št. 14257. - Brz.: „Kmetiskidom“.

Najnižje cene ter velika zaloga dež. pridelkov, krmil. Špec. blaga kakor: sladkor v sipi in v kockah, petrolej, kava, olje, riž ter razne vrste mila za pranje in ostale v to stroko spadajoče predmete.

EKONOM
osrednja gospodarska zadruga v Ljubljani
Kolodvorska ulica števil. 7

Velika zaloga vseh vrst umetnih gnojil, modre galice, prvovrstne strešne opeke in najboljšega splitskega portland cementa
„SALONA“ (Tour).

